

BÜYÜLÜ EVRENİN YENİ BİLİMİ
İNSANLIĞIN ÇOĞUNLUĞUNUN ANTROPOLOJİSİ

MARSHALL SAHLINS

ÇEVİREN
MELİH PEKDEMİR

FREDERICK B. HENRY JR.'İN KATKILARIYLA

MARSHALL SAHLINS

Şikago’da doğdu (1930). 1954 yılında doktora derecesini Columbia Üniversitesi’nden aldı. Burada Karl Polanyi, Eric Wolf ve Sidney Mintz gibi entelektüellerle tanıştı. 1957 senesinde Michigan Üniversitesi’nde yardımcı doçent olarak atandı. 1960’lı yıllarda siyasette aktif bir rol alan Sahlins Vietnam Savaşı’nı protesto etti ve sivil haklar hareketine katıldı. 1960’ların sonunda Fransız entelektüel sahnesinin ve Mayıs 1968’deki işçi ve öğrenci ayaklanmalarının etkisinde kaldığı Paris’te iki yıl geçirdi. Şikago’da kaldığı süre boyunca Paris’te geliştirdiği aktivizmi sürdürdü. 2013’te küçük savaş gruplarının etkinliğini artırmak adına yaptıkları askeri araştırma çağrısını ve Ulusal Bilimler Akademisi Başkanlığına Napolyon Chagnon’un seçilmesini protesto etmek amacıyla bölümden istifa etti. 2021 senesinde, 90 yaşındayken hayata gözlerini yumdu. Başlıca eserleri: *Evolution and Culture* (1960); *Moala: Culture and Nature on a Fijian Island*. (1962); *Tribesman* (1968); *Taş Devri Ekonomisi* (1968); *Culture and Practical Reason* (1976); *Tarihsel Metaforlar ve Mitsel Gerçekler* (1981); *Tarih Adaları* (1985); *How “Natives” Think: About Captain Cook, for Example* (1995); *Thukydides’ten Özürlü Dileyerek: Tarihi Kültür ve Kültürü Tarih Olarak Anlamak* (2004); *Batı’nın İnsan Doğası Yanılsaması* (2008); *Akrabalık Nedir, Ne Değildir?* (2014), *On Kings* (2017, David Graeber’la).

MELİH PEKDEMİR

Ordu’nun Fatsa ilçesinin Kumru nahiyesinde doğdu (1953). 1972’de ODTÜ Sosyoloji Bölümüne kaydoldu. 12 Eylül darbesinden sonra Ocak 1981’de İstanbul’da tutuklandı. 1989 yılının Temmuz ayında Mamak Askeri Cezaevi’nden tahliye oldu. 1991’de yayınlanan *Demokrat* dergisinin çıkarılması sürecini başlattı. 2002-2003 arasında *Acil Barış ya da Öçalan Devlet mi?* kitabı nedeniyle aldığı hapis cezası yüzünden Almanya’da siyasi mülteci olarak yaşadı. 2004’ten bu yana çevirmenlik, editörlük ve *BirGün* gazetesinde köşe yazarlığı yapıyor. Başlıca telif ve çeviri eserleri: *Sıradan ve Sahici* (1997); *Meğer* (1999); *Anne Bak Kral Çıplak!* (1999); *Acil Barış ya da Öçalan Devlet mi?* (2000); *Politik Korner* (2007); William Outhwaite, *Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü* (2008); *Kemalistler Ülkesinde Cumhuriyet ve Diktatörlük* (2012); Roland Baer, *Cennetin Eleştirisi*; Richard Sennet, *Zanaatkâr* (2013); *Devrimcilik Güzel Şey Be Kardeşim* (2014); Lars T. Lih, *Lenin’i Yeniden Keşfetmek* (2018). George Ritzer, *Küresel Dünya* (2020).

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	11
TEŞEKKÜR	13
GİRİŞ	
DÜNYA-TARİHSEL KÜLTÜR DEVRİMİ	16
I	
İNSANIN SONLULUĞU	35
2	
İÇKİNLİK	57
1. Kategorilerin Düzeltilmesi	60
2. Görünebilirlik	64
3. İnsanlar Ruhlardır	67
4. İnsanların ve Ruhların Topluluk İlişkileri	82
3	
ÜSTKİŞİLER	101
1. Animizm	105
2. Türlerin ve Mekânların Efendileri	115
3. İblisler ve Hayaletler: İnsanların Üstinsan Karşıtları	122
4. Bireysel Koruyucu Ruhlar	127
5. Atalar	131
6. Tanrılar: “Tanrısallık Tektir”	144
7. Tanrısallığın Fenomenolojisi: Varlık ve Nitelik	155

	4	
KOZMİK YÖNETİM BİÇİMİ	168	
1. <i>Kozmolojide Hiyerarşi, Toplumda Eşitlik</i>	171	
2. <i>Kozmik Devlet</i>	183	
SONSÖZ	226	
KAYNAKÇA	229	
DİZİN	241	

ÖNSÖZ

Tikopia kabilesinin¹ kıdemli şefinin (Ariki Kafika) kanosunun tamir edilebilmesi için tanrıların kanodan tahliye edilmeleri gerekiyordu. Şef, bu tanrılardan biri olan kız kardeşinin ölmüş oğlunun bir yere gitmemesini, olduğu yerde kalmasını isteyince, ilahi varlığın ruhu, orada hazır bulunan bir medyumun bedenine girdi. Yeni Zelanda doğumlu antropolog Raymond Firth, bu durumun yaygın bir olay olduğunu ve izleyicilerde şaşkınlık veya hayret yaratmadığını belirterek, bu işte “katıksız teknik veya ekonomik faaliyet olarak adlandırılabilir bir şey tespit etmenin hakikaten zor” olduğunu söylüyordu (1950, 120). Gerçekten de teknede tos böceği bulunduğu anda, usta zanaatkâr hemen kanonun tanrılarını çağırması: “Bu tarafa, burada uğraştığım kanoya bakın.” Kanonun ahşabını yiyip kemiren tos böcekleriyle mücadele edebilmek için “maddi araçların yanı sıra tanrıların gücü de [*mana*]” gerekiyordu (121). *Mana* içinse bir başka şeften, tanrıların elinden çıkmış ünlü bir keser ödünç alınmalıydı. Bu alet özellikle kano işlerinde yararlı oluyordu çünkü keskin dişleri ve vahşiliğiyle bilinen gri resif yılanbalığı olarak zuhur eden belirli bir tanrıyı cisimleştiriyordu. Zanaatkâr, yılanbalığı tanrının adıyla keseri kanonun çürüyen yerlerine vurunca “Çürüme ve gövdeyi kemiren böcek yok olur. Tanrı onları ânında yer, böcekler ölümler ve ortadan kaybolur” (122). Bu vakada da aynen böyle olmuştu: Tamirat tamamlanmış ve en sonunda kano tanrıları kanoya tekrar binmişlerdi.

Tikopia yerlilerine yılda iki kez Tanrıların İşleri için ihtiyaç

¹ Solomon Adaları’nda yaşayan Polinezya halkı. (Çev.)

duyuluyordu. Bu işlerin arasında şeflerin kanolarının yeniden kutsanması ve balık avlarının bereketli geçmesi için her filonun ilk mahsulünün klanın büyük tanrılarına sunulması da bulunuyordu. Hatta balıkların yakalanmasının sorumlusu da teknelerin mürettebatı değildi. Balık avlarının bereketli geçmesi için tanrıların tekrar tekrar yardıma çağrılmaları –bazıları kendi ilk balık hediyelerini sunmak üzere tanrıları övüyordu– bizzat baş kano tanrısının balık avına katılmasıyla yerini buluyordu ve onun avlara bizzat katılımı hayati bir önem taşıyordu. Elinde bir keser veya değnekle tekneye –payanda bulunmayan– sancak tarafından eşlik eden tanrı “elindeki aletle istediği balığı avlayıp kanoya getirmek” için suya dalıyordu. (Firth 1967, 74). Tıpkı diğer geçim faaliyetlerinde olduğu gibi balıkçılıkta da insanlara, tanrılara yardımcı olan birer araç muamelesi yapılması, görülmedik bir durum değildir. Bu vakada balıkları tanrılar yakalıyor ve insanlara bahşediyorlardı, olan buydu. Başka yerlerde olduğu gibi burada da kendilerine kurban olarak sunulacak yiyecekleri veya başka ikramları temin etmekten sorumlu olanlar ruh-güçler olduğundan, kendi çıkarlarına olan bu işlemler, İngiliz sosyal antropolog Edmund Leach’in argümanını (1976) doğrulamaktadır: Tanrılar onlara sunulan kurbanı kendileri de öldürebileceğine göre, kurbanı verenlerin ona sundukları esas şey saygı ve itaattir.

TEŞEKKÜR

Büyük Macar iktisat tarihçisi Karl Polanyi'nin bir şeyler öğretmek için kısa süreliğine beni bir kenara çekmesinin sebebini hatırlamıyorum. 1950'lerin başında Columbia Üniversitesi'ndeki büyük Ticaret ve Piyasalar seminerini dinlemesine izin verilen, antropolojideki birkaç yüksek lisans öğrencisinden biriydim. Polanyi bana bunca yıl tuhaf bir şekilde hafızamda yer eden ve daha da tuhaf bir şekilde fiziksel olarak vücut bulan bir hikâye anlatmıştı. Polanyi zihnin, masadan bir şey almaya çalışan eli sakat bir adama benzediğini anlatmak istiyordu. Bu adam kendi uyumsuzluğuna uygun bir yol bulana kadar bunu öyle ya da böyle dener. Polanyi, zihnin de işte böyle olduğunu söylemişti. Zihin empirik malzemeyle boğuşmanın bir yolunu illa ki bulur. Elbette onun zihin hakkında söylediklerine her zaman inandım ama ellerimi kullanma becerimi kısmen kaybettiğimde o anekdota iki kat daha fazla bağlanmış oldum. Bu, beni yazılarıma ve araştırmalarıma devam edemez hâle getiren tuhaf bir illetti.

Üç bölümden oluşan bir kitap yazıyordum. Kitabın genel amacı, devri geçmiş bir antropolojide devrim yapmaktı. 20. yüzyılın antropolojisinin büyük kısmı bir kurtarma harekâtı olarak nitelendirilebilir. Yüzyılın ortalarında, öğrenciler olarak bize, geleneksel kültürü Avrupa-Amerikan geleneğinin ezici gücü tarafından dönüştürülmeden önceki hâliyle korumak zorunda olduğumuz telkin ediliyordu. O zamanlar antropolojinin kaybolmaya yüz tutmuş bir nesnenin incelenmesi olduğu söylenebilirdi ve benim üç bölümden oluşan kitabım, onu kaydeden antropologların (ve diğerlerinin) bir eleştirisini sunarken, bir yandan da o nesneyi koruma çabasıydı. Birinci

GİRİŞ

DÜNYA-TARİHSEL KÜLTÜR DEVRİMİ

Fiji Adaları'nda Hristiyanlığı yayma çabalarının ilk günlerinde, bir şef hayranlıkla İngiliz misyonere şöyle demişti: “Gemileriniz hakiki, silahlarınız hakiki, öyleyse tanrınız da hakiki olmalı.” Bunu söylediğinde, bugün ortalama bir sosyal bilimcinin o sözlerden anlayacağı şeyi, yani “tanrı” kavramının, genel olarak “din” gibi yerleşik siyasi düzenin bir yansıması, seküler güçleri meşrulaştırmak için tasarlanmış işlevsel bir ideoloji olduğunu kastetmiyordu. Öyle olsaydı İngiliz tanrısının varlığının bu şekilde açıktan ikrarı, silahların ve gemilerin maddi gücünün dinî imgelerle ifade edilişi olurdu. Oysa şef bunun tam tersini söylüyordu, yani İngiliz gemileri ve silahları, bu yabancıların ayrıcalıklı bir erişime sahip oldukları görülen tanrısal gücün –ki Fiji dilinde buna *mana* deniyordu– maddi ifadeleriydi. Fiji dilinde “hakiki” (*dina*), *mana* kelimesinin yüklemelerinden biridir. Tıpkı ritüellerdeki konuşmaların ortak son sözü olan “*Mana*, hakikidir” tümcesinde olduğu gibi, şefin söylediği şey, tanrısal *mana* ile donatılmış İngiliz gemileri ve silahlarının, İngiliz tanrısının kudretinin gerçeklik kazanmış hâlleri olduklarıydı.

Bu olay elinizdeki çalışmanın daha geniş bağlamını ve süregelen motivasyonunu da özetliyor: kültürel düzende bundan yaklaşık 2.500 yıl önce –Alman psikiyatr ve filozof Karl Jaspers’ın 1953’te verdiği isimle– “Eksen Çağı”nda başlayan ve bugün de dünya çapında devam eden radikal dönüşüm (Jaspers 1953). MÖ. 8 ile 3. yüzyıllar arasında Yunanistan, Yakındoğu, Kuzey Hindistan ve Çin’de doğup dört bir yana yayılmış ayrıksı uygarlıklar, dünya-tarihsel ölçekte hâlâ devam

eden bir kültürel devrim başlattılar. Bu süreçte meydana gelen esas değişim, tanrıların insan etkinliğine *içkin* [*immanent*] olmaktan çıkıp kendi gerçekliğine sahip *aşkın* [*transcendental*] bir “öte dünyaya” taşınmasıyla yeryüzünün insanlara kalmasıydı. Böylece insanlar kendi yollarını çizip kendi kurumlarını yaratma özgürlüğüne kavuşmuş oluyorlardı.

Halklar (yani insanlığın çoğunluğu), sömürgeler aracılığıyla yayılan Eksen Çağı ideolojileri –özellikle de Hristiyanlık– tarafından dönüştürülmeden önce bir dizi ruhsal varlıkla –tanrılar, atalar, bitkilerin ve hayvanların ve başka şeylerin barındırdığı canlar¹ ve başka şeylerle– kuşatılmışlardı. İnsan kültürünü bilfiil yaratanlar da işte bu irili ufaklı tanrılarıydı. Bunlar insan varoluşuna içkendi ve iyisiyle kötüsüyle, hayata ve ölüme varasıya insanın kaderini belirliyorlardı. Genellikle “ruhlar” olarak anılsalar da bu varlıklar zihin, mizaç ve irade gibi [insanlarda gördüğümüz] temel kişi özelliklerine sahiplerdi. Dolayısıyla elinizdeki kitap boyunca onlardan genellikle “üstkişiler”² [*metapersons*] veya “üstinsanlar” [*metahumans*] olarak söz edeceğim ve onları “ruhlar” olarak andığımda daima örtük ya da belirtik biçimde tırnak işareti içinde vereceğim ki o sırada insan olmayan kişilerden söz ettiğim anlaşılabilir. (Benzer şekilde, bu bağlamda konuşurken “din” terimini kullanmak da yersiz olacaktır çünkü bu üstinsan varlıklar ve güçler, sonradan akıl edilmiş aşkın varlıklar değil, her türlü insan faaliyetinin hem ayrılmaz bir parçası hem de önkoşuludurlar.) Bu itibarla bu varlıklar –insanların sadece ufak ve bağımlı bir parçası oldukları– kozmik

¹ *Spirit* (ruh) ve *soul* (can) kavramları arasında kimi kültür, din ve felsefelerde bir ayrım yapılmamış, kimilerinde ise bir ayrım yapılmış olmasına rağmen, söz konusu terimler, sık sık aynı kavramı belirtmek üzerine birbirinin yerine kullanılagelmiştir. Nitekim yazar da bazen *soul-spirit* şeklinde yazıyor. Çeviride aslında “ruh” anlamına da gelen “*soul*” kavramı “*can*” olarak belirtilmiştir. (Çev.)

² *Metaperson*: üstünkişi, başkalaşım göstermiş kişi, kişiotesi şeklinde de çevrilebilir. (Çev.)

DİZİN

- A
- Aborjinler 54, 55, 226
- Achuar halkı 36, 39, 40, 60, 68, 71, 72, 83, 84, 105, 112, 117, 174, 176
- açlık 136, 196
- adak 139, 142, 201, 216
- adalet 208
- Afek 146, 153
- ağaç oymacılığı 94
- ahlaki: ~ düzen 126; ~ failer 154
- ahlaksız davranışlar 98
- aile 82, 83, 84, 90, 106, 124, 135, 136, 172
- Akan halkı 62
- akıl 17, 28, 59, 76, 107, 223
- akıl yürütme 28
- akraba ruhlar 66, 85, 132, 155, 222
- akrabalık 33, 39, 56, 67, 78, 79, 128, 131, 132, 175, 189, 207, 219, 220
- algılanabilir fenomenler 110
- altyapı 22, 147, 197
- amaçlılık 107
- Amazon Havzası 39, 40, 64, 68, 83, 109, 119, 122, 146, 164, 168, 169, 174, 177, 182, 226
- Amerikan yerlileri 24
- anasoylu 79, 80, 92, 131, 219; ~ sistemler 80
- Anderson, Benedict 24, 25
- animatizm 157
- animist: ~ evren 76; ~ ruhlar 105
- animistik varlıklar 113
- animizm 20, 25, 70, 92, 105, 106, 107, 108, 109, 111, 113, 114, 116, 120, 122, 170, 171, 205, 215, 216, 217, 222
- anlaşmazlık 103
- anlayış 73, 107, 121, 223, 227
- antropoloji 13, 23, 29, 30, 36, 42, 43, 84, 163, 179, 196
- antropolojik: ~ çağrılar 169; ~ değerlendirme 192; ~ literatür 74; ~ yöntemler 29
- Araweté halkı 89, 90, 91 104, 169, 182
- Aristoteles 27, 35, 106, 150
- armağan alışverişi 134
- arz talep dengesi 21
- aşk 51
- aşkın dünya 25
- aşkinci: ~ görüş 146; ~ önyargılar 74; ~ varsayımlar 18, 63
- aşkincılık 20, 43, 61
- aşkınlık 23, 26, 36, 65, 198
- ata(lar) 17, 36, 39, 50, 52, 54, 55, 65, 66, 71, 83, 85, 89, 92, 95, 97, 100, 105, 131, 132, 133, 134, 135, 138, 139, 149, 153, 154, 155, 159, 164; ~ın gazabı 134; ~ kültleri 142; ~ ruhu 69, 85
- Augustinus 20, 21
- avcılık 24, 111, 174
- avlanma 40, 174, 190, 192
- Avrupa 13, 22, 27, 32, 97, 98, 103, 155, 190
- Aydınlanma 22, 36, 42
- ayınlar 53, 151, 166, 186
- ayrıcalıklı kişiler 165
- Aztekler 180
- B
- babasoylu 54, 78, 80, 219, 220; ~ klanlar 54
- bahçecilik 36, 38, 41, 91, 94
- bahçivanlık 40
- Bakhtin, Mihail 98

- BaKongo 79, 81, 123, 146, 150
Baktaman 57, 58, 62
balık tutma 40, 94, 162
balıkçılık 12
barış 87, 142
Barth, Fredrik 57
başarı 24, 36, 72, 76, 128, 143, 198, 219
başkalaşım(lar) 17, 89, 114, 162
Batı: ~ antropolojisi 23; ~ uygarlığı 22
beden 67, 68, 70, 76, 79, 80, 81, 82, 103, 108, 109, 113, 116, 120, 122, 127, 162, 178, 194, 206, 218, 228
bedensel: ~ farklılıklar 71; ~ nitelikler 80
belirleyici neden 197
belirsizlik 38
Bellona Adası 149
bereket törenleri 89
Best, Elsdon 160
beşeri: ~ kurumlar 28; ~ kültürel kurumlar 67; ~ toplumlar 105
bilim 22, 179, 201, 225
bilinç 73, 74, 107, 111, 128, 156, 227
bilişsel kabiliyetler 71
bireysel yetenekler 79
biz grupları 79
Bloomfield, Leonard 158
Boas, Franz 44, 107, 157, 185, 193
Bogoras, Waldemar 108, 183
boyun eğme 183
Brightman, Robert 15, 118, 129, 158, 180
Brown, Peter 26, 28, 29
Brumbaugh, Robert 121, 153
büyü(ler) 19, 38, 39, 40, 44, 49, 51, 56, 94, 174, 175, 227
büyücülük 39, 56, 94, 105
büyük olaylar 52
büyülü: ~ dünya 59; ~ evren 60, 63, 82, 101, 228; ~ sözler 51, 73
büyüme 48, 49, 76, 77, 78, 204
- C
cadılık 105
canlandırıcı ilke 116
canlandırma ilkesi 68
canlılık 2, 68, 80, 112, 113, 163
can-ruhu 108, 121
Cava kozmoloji 25
cesaret 78
Chewong halkı 111, 126, 127
Cicero 136
cinsel: ~ arzu 91; ~ başarı 72; ~ faaliyet 91; ~ imalar 88; ~ iş bölümü 169
cinsellik 81, 94, 98, 207
- Ç
çelişki 62, 151, 154, 176
çevreleyen dünya 64
çıkartım 63
çoğulluk 116, 222
- D
dans 69, 87, 90, 91, 94, 133
deniz balıkçılığı 39
Descola 36, 39, 40, 60, 69, 71, 83, 84, 105, 112, 174, 175, 176, 216
devrim 13, 17, 21, 23
dış tanrılar 56
dışarıdan evlenme 80, 94
dışsal fiziksellik 76
din 16, 17, 18, 22, 27, 35, 36, 43, 47, 101, 145, 179, 180, 211, 216
Dinka halkı 49, 50, 60, 218
doğa 20, 22, 23, 26, 59, 60, 61, 63, 64, 149, 170, 183, 193, 195, 199, 200, 224, 228
doğal fenomen(ler) 161, 203
doğüstü 18, 23, 28, 47, 51, 59, 61, 62, 63, 71, 165, 166, 199, 200, 201, 202, 203, 217, 223, 224
Doğu Kalimantan 66
doğum 49, 55, 74, 75, 154, 160, 190
doğurganlık 78, 88, 186
doyma 66
Dumont, Louis 175
Durkheim, Emile 23, 43, 90, 178, 179, 182
duygu 76, 81, 200
dünürlük 78
dünyagörüşü 171
dünyevi fenomenler 159, 215

- E
- efsunculuk 95
- eğlence 87, 137, 201
- ekoloji 63
- ekonomi 19, 21, 22, 113, 153, 162, 174
- ekonomik faaliyet 11
- empirizm 63
- Enga halkı 77, 78
- ensest 132, 154, 189
- Epiküros 150
- erdem 215
- eski Babil 99
- Eski Yunan 150
- eşit siyasal haklar 172
- eşitlikçi toplumlar 171
- etik 76, 155
- etnikmerkezcilik 31, 33, 74
- etnografik: ~ gerçekler 183; ~ irdelemeler 163; ~ örnekler 96, 216; ~ vaka 138
- etnografya 19, 30, 47, 51, 52, 61, 63, 70
- evlilik 33, 34, 39, 56, 67, 78, 79, 80, 84, 86, 91, 128, 131, 220, 221
- evren 21, 51, 103, 110, 161, 184, 196, 209
- ezoterik: ~ bilgi 24; ~ büyüler 56
- F
- fail 21, 68, 73, 205
- faillik 113, 170, 205
- farklılaşma 182
- Fausto, Carlos 116
- fenomen(ler) 20, 105, 110, 165, 189, 194, 202, 205, 207, 215
- fenomenal 59, 62, 107, 112, 116, 166
- fenomenoloji 163
- festival 92, 95
- Firth, Raymond 11, 30, 165, 201
- Fortune, Reo 44, 51, 131, 135
- Frankfort, Henri 19
- Friedman, Milton 23
- G
- geçim 12, 41, 173, 183, 227
- gelenekler 56, 186, 211
- genelleme 33, 49, 83
- gerçeklik 14, 16, 29, 60, 63, 65, 105, 179, 184
- gıda arzı 87
- Gose, Peter 143
- göksel tanrılar 155
- görgü kuralları 83
- görünür dünya 215
- Graeber, David 98, 140
- Gubser, Nicholas 194
- güç 18, 19, 25, 47, 48, 51, 56, 72, 73, 74, 75, 77, 81, 89, 93, 95, 104, 119, 129, 130, 144, 148, 149, 155, 157, 159, 163, 164, 165, 166, 171, 178, 181, 200, 210, 226
- güçlü toplumlar 171
- günah(lar) 26, 97, 124, 210, 211, 212
- gündelik: ~ varoluş 160; ~ yaşam 64
- günlük hayat 53
- H
- hakikat 42, 58
- halk: ~ biyolojisi 32; ~ sanatı 32; ~ tıbbı 32
- Hallowell, Irving 70, 116, 151
- hanehalkı ekonomisi 135
- Harrison, Simon 36, 41, 113
- hastalık 18, 39, 41, 48, 49, 50, 52, 66, 68, 75, 123, 130, 136, 190, 196, 210, 211, 218
- hayalgücü 60
- hayat 14, 24, 44, 45, 47, 48, 53, 75, 78, 81, 135, 141, 159, 160, 186, 196, 203, 227; ~in kuralları 187,
- hiçlik 112
- hiyerarşi 116, 171, 176
- Howell, Signe 111, 126
- hukuk 27, 28
- Hunt, George 44
- huşu 88, 215
- I
- iblis(ler) 67, 71, 105, 125, 126, 133, 188, 193, 194, 195, 201, 202, 210, 214, 215, 216, 222
- içerme ilişkileri 33
- içinci 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 42, 46, 49, 63, 74, 84, 95, 96, 101, 115, 125, 146,

- 147, 151, 155, 169, 180, 183, 197, 211, 215, 223, 225, 227; ~ açıklama 96; ~ kültürler 63, 71, 103, 155; ~ pratikler 180; ~ rejimler 74; ~ toplum(lar) 23, 74, 115
- içkinlik 18, 43, 112
- içkinlik 18, 20, 22, 24, 29, 34, 47, 49, 50, 55, 57, 61, 62, 101, 104, 107, 116, 126, 139, 147, 168, 175, 200, 204
- içsel can 77, 78
- ideal tip 19
- ideoloji 93
- ikinci ideolojiler 154
- iletişim yeteneği 107
- ilgi eksikliği 139
- ilkel zamanlar 84
- inanç 63, 64
- inorganik fenomenler 161
- insan: ~ deneyimi 62; ~ doğası 37; ~ dünyası 83, 180; ~ emeği 93; ~ eylemi 44; ~ faaliyeti 51; ~ fenomenleri 153; ~ın sonluluğu 147; ilişkileri 56, 167; ~ otoritesi 99; ~ toplumu 163, 168, 180, 183, 206, 223
- insandışı: ~ güçler 226; ~ varlıklar 125
- insanmerkezcilik 73
- irade 17, 48, 59, 74, 107, 156, 159, 184, 187, 204, 205, 227
- irrasyonel temsiller 211
- İsa 104
- İslam 25, 147, 150
- istenç 107
- işlevselcilik 58
- itaat 139, 172, 182, 183, 186, 211
- ittifak ilişkileri 33
- iyilik 149, 154, 195
- izonomi 172
- J
- Jacobsen, Thorkild 184, 200, 214
- Jaspers, Karl 16
- Jeness, Diamond 104
- Jensen, Erik 70
- Jeyaraja Tambiah, Stanley 72
- Jivaro halkları 84
- Junod, Henri 53, 137
- Jüpiter 101, 103, 104, 156, 163
- K
- Kachin halkı 78
- kader 147
- kadınsı nitelikler 81
- kahramanlar çağı 47
- Kaj Ahem 63
- Kaluli halkı 85
- kapitalizm 41
- karşılıklılık 33, 134
- karşıtlık 24, 33, 43, 64, 76
- kategorik ayırım 59
- kavramsal sınırlar 83
- kayıtsızlık 97
- Keane, Webb 15
- Keesing, Roger 65, 85
- kendinde şey 107
- kıtlık 152
- kişilik 57, 58, 74, 77, 80, 159, 162, 204, 205, 222
- kişisel kurallar 189
- klan: ~ ataları 50, 77; ~ sistemi 39
- klasik: ~ animizm 216; ~ Marksizm 179
- kol gücü 166
- komünal toplum 98
- koruyucu ruh(lar) 75, 112, 212, 132, 151, 156, 219, 220
- kozmetik: ~ bütünlük 194; ~ düzen 55, 56, 222; ~ kişiler 167; ~ sistem 115; ~ toplum 168, 174; ~ yönetim 144, 147, 168, 171, 176, 183, 209, 225
- kozmozonik tasarım 181
- kozmozoloji 25, 39, 111, 113, 126, 171, 182, 206
- kozmos 170, 199
- köken efsanesi 56
- kökensel ruh 73
- kötü ruhlar 97, 110, 187, 210
- kötücül: ~ güçler 152; ~ ruhlar 123; ~ varlıklar 127
- kötülük 122, 126, 146, 152, 154, 195, 215
- kuraklık 92
- kurban(lar) 12, 39, 49, 53, 90, 92, 93, 98, 118, 121, 124, 126, 128, 130, 133, 134, 153, 156, 189, 191